

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich**
[wyciąg]

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej: OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 5 – 7 lutego 2014 r., do Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich, mieszczącego się przy ul. Karola Miarki 1 (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Michał Kleszcz, Przemysław Kazimirski, Marcin Kusy (prawnicy), Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog) oraz pracownik Biura Pełnomocnika Terenowego we Wrocławiu dr Natalia Kłaczyńska (prawnik).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z ppłk Jackiem Bieszczadem oraz mjr Januszem Zdobyłakiem - zastępcami dyrektora Zakładu;
- dokonano oglądu terenu jednostki oraz pomieszczeń mieszkalnych, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych, cel izolacyjnych, cel zabezpieczających, celi przeznaczonej do odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością narządu ruchu, świetlic, a także pól spacerowych, łaźni, sali widzeń, ambulatorium, kompleksu kulturalno-oświatowego;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz niektórymi pracownikami jednostki;

- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją Zakładu, m.in.: aktami osobowymi wybranych losowo osadzonych, wybranymi książkami przebiegu służby oddziałowych.

W trakcie oglądu wykonano dokumentację fotograficzną.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano m.in.: nagranie z monitoringu wybranego przypadku zastosowania środków przymusu bezpośredniego w postaci : siły fizycznej, kajdanek, celi zabezpieczającej (z dnia 4.11.2013 r.) oraz notatkę służbową sporządzoną w związku z ich użyciem, sprawozdanie z wizytacji Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich przeprowadzonej w dniach 4-6 listopada 2013 r. przez sędziego Andrzeja Głowacza wizytatora ds. penitencjarnych Sądu Okręgowego w Opolu obejmująca okres od 15 lipca 2009 r. do 30 czerwca 2013 r. (dalej: sprawozdanie sędziego wizytatora ds. penitencjarnych SO), Zarządzenie nr 14/2014 Dyrektora Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich z dnia 31 stycznia 2014 r. *w sprawie organizacji zatrudnienia odpłatnego i nieodpłatnego skazanych zatrudnionych przy pracach porządkowych i pomocniczych na rzecz Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich jak i potrzeby kontrahentów zewnętrznych* (dalej: zarządzenie nr 14/2014), wyciągi z odpraw kierownictwa Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich, które odbyły się w latach 2012 - 2013, sprawozdanie z kontroli Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Opolu z dnia 4 kwietnia 2013 r., sprawozdanie z kontroli Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Opolu z dnia 6 listopada 2013 r., zestawienie zdarzeń nadzwyczajnych, jadłospisy, asortyment oraz cennik towarów dostępnych w kantynie, informację o zatrudnieniu osadzonych, informacje dotyczące szkoleń personelu Zakładu.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali zastępców dyrektora Zakładu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

2. Legalność pobytu

Od dnia 1 kwietnia 2013 r. Zakład Karny nr 1 w Strzelcach Opolskich jest jednostką przeznaczoną dla skazanych młodocianych (M-1/p) i odbywających karę po raz pierwszy (P-1/p, P-1/z) w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz odbywających karę po raz pierwszy w warunkach zakładu karnego typu półotwartego (P-2/p, P-2/z). Pojemność zakładu wynosi 1047 miejsc, w tym 324 miejsc

przeznaczonych jest dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w oddziale typu półotwartego. W dniu wizytacji zgodnie ze stanem faktycznym było 971 osadzonych.

Większość skazanych odbywa karę w systemie programowego oddziaływania (56% skazanych). Niewiele mniej osadzonych odbywa karę w systemie zwykłym (43% osadzonych), natomiast do systemu terapeutycznego zakwalifikowane zostały 3 osoby.

3. Personel

W Dziale Penitencjarnym Zakładu zatrudnione są 32 osoby (1 kierownik, 1 zastępca kierownika, 2 koordynatorów oddziałów penitencjarnych, 4 psychologów, 2 wychowawców ds. socjalnych, 1 wychowawca ds. kulturalno-oświatowych oraz 21 wychowawców prowadzących oddziaływanie w grupach wychowawczych). Wszyscy funkcjonariusze działu penitencjarnego legitymują się wykształceniem wyższym magisterskim. Średnia liczba osadzonych na wychowawcę wynosi 50 osób.

W Zakładzie zatrudnionych jest 4 psychologów i zgodnie z wyjaśnieniami kierownika Działu Penitencjarnego, formalnie na jednego psychologa przypada 262 osadzonych. Jednakże, w praktyce ta liczba jest dwa razy większa ponieważ w czasie wizytacji jeden z psychologów przebywa do końca 2014 r. na urlopie macierzyńskim, natomiast drugi psycholog przebywał na zwolnieniu lekarskim. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji taka liczba psychologów jest dalece niewystarczająca dla zapewnienia osadzonym właściwej pomocy psychologicznej. Zgodnie z uzasadnieniem Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w *sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (dalej: instrukcja)*, w celu osiągnięcia standardów pracy penitencjarnej, na jednego psychologa penitencjarnego powinna przypadać grupa 200 osadzonych.

Mimo iż przywołany standard - w ocenie pracowników Mechanizmu - nie jest prawidłowy ze względu na zbyt wysoko określoną liczbę osadzonych przypadających na jednego psychologa, niemniej jednak należy go przytoczyć, gdyż w wizytowanej jednostce nie został spełniony. Przedstawiciele KMP przypominają, że zgodnie ze stanowiskiem CPT - *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może*

wzmóc napięcie obecne w każdym zakładzie karnym” (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]).

W ocenie przedstawicieli KMP, niezbędne jest zapewnienie większej liczby psychologów tak, by mogli oni w pełni realizować powierzone zadania i programy.

W 2013 r. było prowadzonych 8 postępowań dyscyplinarnych, w tym wymierzono 7 kar dyscyplinarnych w postaci nagan, a jedno postępowanie zostało zawieszono. Jak wyjaśniła kierownik Działu Kadr, przekroczenia dyscyplinarne polegały na uchybieniach, które nie dotyczyły bezpośrednio osadzonych.

W 2013 r. z kursów i szkoleń zorganizowanych przez Służbę Więzienną skorzystało 8 wychowawców, natomiast ze szkoleń prowadzonych przez inne podmioty 12 wychowawców. Zajęcia dotyczyły m.in.: kształtowania umiejętności społecznych, przeciwdziałaniu bezrobociu i aktywizacji zawodowej osadzonych, ekologii, organizacji pomocy postpenitencjarnej, przeciwdziałaniu agresji i autoagresji, przeciwdziałaniu przemocy, czytelnictwa etc. Ponadto 53 funkcjonariuszy Działu Ochrony uczestniczyło w specjalnie do nich skierowanych szkoleniach. Mając na względzie wymogi europejskie w tym zakresie przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji podkreślają także, że personel pracujący z osobami pozbawionymi wolności winien przechodzić systematyczne szkolenia dotyczące praw i obowiązków osób przebywających w miejscach detencji. Zgodnie bowiem z Europejskimi Regułami Więziennymi [Zalecenia Rec (2006)2] *Kierownictwo zapewnia, by w trakcie pracy zawodowej cały personel utrzymywał i poszerzał swoją wiedzę i kwalifikacje poprzez uczestnictwo w organizowanych w odpowiednich odstępach czasowych wewnętrznych kursach i poprzez ogólny rozwój* (reguła 81.2). *Szkolenie całego personelu obejmuje wiedzę w zakresie międzynarodowych i regionalnych instrumentów i standardów praw człowieka, w szczególności dotyczy to Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu, jak również stosowania Europejskich Reguł Więziennych* (81.4). W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają przeprowadzenie szkolenia skierowanego do wszystkich funkcjonariuszy pracujących bezpośrednio ze skazanymi dotyczącego praw człowieka i międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności.

4. Warunki bytowe

W zakładzie wyodrębniono 3 oddziały penitencjarne, które obejmują pawilony mieszkalne. Każdy oddział penitencjarny dzieli się na 4 oddziały mieszkalne.

Wizytowana jednostka zapewnia zakwaterowanie skazanych w celach mieszkalnych z zachowaniem normy 3 m². W Zakładzie wyodrębniono 215 cel mieszkalnych, większość z nich to cele pięcioosobowe (126). Jednakże w jednostce funkcjonują także cele dziesięcio-, dziewięcio- i ośmioosobowe.

Cele były zniszczone, wyglądały na zdewastowane. Ubytki farby, zacieki oraz dziury widniały na ścianach i na podłogach. Ponadto z rozmów z osadzonymi oraz oglądu cel wynikało, iż dużym problemem z jakim borykają się skazani, jest nieszczelna stolarka okienna.

Nie wszystkie cele mieszkalne posiadały trwale odgródzone kąpiki sanitarne. Od reszty pomieszczenia odgródzone były one jedynie obudową nida-gips nie sięgającą do sufitu, wyposażone w często zdewastowane drzwi. Zgodnie z linią orzeczniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (sprawa Peers przeciwko Grecji, skarga nr 28524/95) oraz mając na uwadze zalecenia CPT zaznaczyć należy, że **korzystanie z otwartego kąpika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie**. W związku z powyższym KMP zaleca całkowite zabudowanie kąpików sanitarnych w celach wieloosobowych, bądź zmniejszenie ich pojemności do cel jednoosobowych.

Pracownicy Mechanizmu zdają sobie sprawę, że cele mieszkalne zdecydowanie szybciej niż pozostałe pomieszczenia ulegają eksploatacji. Jednocześnie należy zaznaczyć, że kierownictwo jednostki wskazało, iż w miarę posiadanych środków dąży do tego, aby odnawiać poszczególne cele mieszkalne. Na potwierdzenie tego faktu pokazano przedstawicielom KMP celę utrzymaną w bardzo dobrym stanie oraz przedstawiono harmonogram robót konserwacyjnych na 2014 r. Warto w tym miejscu dodać, iż zgodnie z wymienionym wyżej dokumentem w bieżącym roku jest zaplanowane wyremontowanie 21 cel mieszkalnych.

Niemniej jednak, przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, iż kara pozbawienia wolności powinna być realizowana – w myśl przepisu art. 4 zd. 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r., 90, 557 ze zm., dalej: k.k.w.) – w sposób *humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego*. Nie ulega wątpliwości, iż pod tym pojęciem kryje się także zapewnienie osadzonym

właściwych warunków bytowych. O prawie osadzonych do odpowiednich ze względu na zachowanie zdrowia warunków bytowych mówi też przepis art. 102 pkt. 1 k.k.w. Warto zaznaczyć, że także standardy wynikające z prawa międzynarodowego traktują o warunkach bytowych, których zapewnienie należy uznać za konieczne minimum. Należy wskazać na Zalecenie nr 18.1 Zaleceń Rec (2006)² Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjętych przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów (dalej: Europejskie Reguły Więzienne) *pomieszczenia udostępnione dla więźniów, a w szczególności pomieszczenia przeznaczone do spania są urządzone w sposób respektujący ludzką godność i tak dalece jak to jest możliwe prywatność oraz spełniają wymogi zdrowotne i higieniczne, przy czym właściwą uwagę przykładają się do ich warunków klimatycznych oraz w szczególności do powierzchni podłogi, ilości powietrza mierzonego w metrach kubicznych, oświetlenia, ogrzewania oraz wentylacji.*

W związku z powyższym, przedstawiciele KMP zalecają przeprowadzenie remontów cel mieszkalnych i kąpoków sanitarnych obejmujących ich wymalowanie, uzupełnienie ubytków w posadzkach, naprawienie stolarki okiennej i drzwi do kąpoków sanitarnych oraz usunięcie zacieków na suficie.

Na kwestię konieczności dokonania remontów zwrócił również uwagę sędzia wizytator ds. penitencjarnych SO, który w sprawozdaniu, warunki bytowe w jednostce ocenił następująco: *stan cel wraz z urządzeniami sanitarnymi oraz warunki bytowe w zakładzie ocenić można w przedziale „dostateczny – dobry” (cyt.), natomiast wśród zaleceń powizytacyjnych znalazło się zalecenie systematycznego odnawiania cel – malowania i wymiany podłóg.*

W zakresie sprzętu kwaterunkowego, pracownicy Mechanizmu zwrócili uwagę, iż łóżka piętrowe koszarowe nie posiadały zabezpieczeń przed upadkiem oraz drabinek wiodących do górnego poziomu. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzi na łóżka korzystając z dostępnego, a nieprzystosowanego do tego wyposażenia celi lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe. W związku z powyższym wizytujący zalecili wyposażenie łóżek drabinki i barierki ograniczające.

W rozmowach indywidualnych, osadzeni wielokrotnie podkreślali niedogodności związane z brakiem ciepłej wody w celach. W opinii pracowników KMP stały dostęp do ciepłej wody powinien stanowić standard w każdym miejscu detencji, dlatego też wizytujący zalecają podjęcie działań w kierunku zapewnienia dostępu do ciepłej wody w każdej z cel.

Należy w tym miejscu wyróżnić wizytowaną jednostkę ze względu na zapewnienie skazanym dwóch kąpiele w ciągu tygodnia. Jak wynika z informacji przekazanych przez zastępcę dyrektora ZK, realizując wobec skazanych karę pozbawienia wolności w pierwszej kolejności należy zapewnić im odpowiednie warunki bytowe. Wpływa to bezpośrednio na atmosferę panującą wśród skazanych. Przyjęta praktyka czyni za dość minimalnym standardom międzynarodowym, m. in. regule 19.4 Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którą *każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic jeśli to możliwe codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny*. Można także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznica zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu. Był więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała* [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Sekcja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08].

W Zakładzie znajduje się jedna łazienka centralna (wyposażona w 15 stanowisk prysznicowych oraz 1 wannę), z której korzystają skazani z 1 i 2 oddziału penitencjarnego oraz cztery łazienki oddziałowe znajdujące się na 3 oddziale penitencjarnym (w każdej z nich wyodrębniono 3 stanowiska prysznicowe). Ponadto w ambulatorium zorganizowana jest łazienka składająca się z 3 stanowisk prysznicowych zwykłych i jednego przystosowanego dla osoby z niepełnosprawnością fizyczną. W żadnej z łazienek nie wydzielono odrębnych stanowisk, które oddzielałyby osadzonych zapewniając im poczucie intymności. Przedstawiciele KMP zalecają zapewnienie skazanym poczucia intymności w trakcie wykonywania przez nich czynności sanitarno-higienicznych. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo iż

przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpiei osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łazniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko.

W Zakładzie nie stosuje się praktyki przerwania dostaw prądu do cel mieszkalnych.

Na terenie jednostki znajduje się tzw. kompleks sportowy, który składa się ze świetlicy centralnej oraz szatni i pełnego węzła sanitarnego (toalety i prysznice). Świetlica centralna jest to hala z boiskiem sportowym (wykorzystywanym do gry w piłkę siatkową, koszykówkę) i sceną.

W Zakładzie wyodrębniono kompleks k-o, w skład którego wchodzi takie pomieszczenia, jak: radiowęzeł, pracownia plastyczna, pomieszczenie służące do przeprowadzania prób przez zespół muzyczny „Red House”, biblioteka, intrologatoria oraz dwie sale multimedialne. Wszystkie wymienione pomieszczenia są bardzo estetycznie urządzone.

W jednostce znajdują się dwa kompleksy pól spacerowych. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają rozważenie wykonania zadania przynajmniej fragmentu pola spacerowego przeznaczonego dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie typu zamkniętego, tak by osadzeni mogli z nich korzystać również w trakcie opadów. Tożsame stanowisko wyraził CPT zaznaczając, iż *przyjmuje się jako podstawową gwarancję, że osadzeni powinni mieć możliwość spędzenia przynajmniej jednej godziny ćwiczeń na świeżym powietrzu dziennie (najlepiej jako część szerszego programu zajęć). Kluczowe znaczenie ma*

także to, aby plac ćwiczeń na zewnątrz budynku był odpowiednio przestronny, a także – w miarę możliwości – dawał schronienie przed niepogodą (Fragment § 48 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]).

W rozmowach indywidualnych więźniowie podkreślali, że większość z nich używa wyrobów tytoniowych, jednak w trakcie realizacji spacerów jest to niemożliwe, ponieważ istnieje zakaz palenia na polach. Przedstawiciele KMP uważają, że nie ma uzasadnienia dla zakazu palenia na podczas spacerów. Zwłaszcza, że pola spacerowe mają na tyle dużą powierzchnię, że możliwe jest spełnienie warunków określonych w § 8 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2011 r. w sprawie *szczególonych warunków używania wyrobów tytoniowych na terenie obiektów podlegających Ministrowi Sprawiedliwości oraz w środkach przewozu osób* (Dz. U. z 2011 r. Nr 135, poz. 795). W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają rozważenie umożliwienia skazanym używania wyrobów tytoniowych także w trakcie odbywania przez nich spacerów.

Monitoringiem objęte są następujące cele i pomieszczenia: cele izolacyjne, cele zabezpieczające, dwie cele monitorowane (nr 186 i 187), poczekalnia wraz z ubikacją dla skazanych, znajdująca się na parterze budynku administracji, poczekalnia dla skazanych oczekujących na posiedzenia sądu lub komisji penitencjarnych, korytarz w kompleksie III A, sala do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobami odwiedzającymi. W dniu wizytacji w celi monitorowanej przebywał jeden skazany, spełnione zostały wszystkie wymogi formalne.

a) Dostosowanie jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych

W Zakładzie wyodrębniona jest cela dla osób niepełnosprawnych. Mimo że wyposażenie samej celi - w ocenie pracowników KMP – jest dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, a cela wyposażona została w węzeł sanitarny, to jednak usytuowanie jej na pierwszym piętrze uniemożliwia osobom niepełnosprawnym samodzielne korzystanie z przysługujących im uprawnień (m. in.: do wyjścia na spacer, korzystania z infrastruktury przeznaczonej do zajęć kulturalno-oświatowych). Należy w tym miejscu wskazać, iż Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (Nr skargi 6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem”

w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Dokładna analiza sytuacji osób z niepełnosprawnością osadzonych w celi prowadzi do wniosku, iż jest to tylko pozorne dostosowanie, dlatego przedstawiciele Mechanizmu zalecają zorganizowanie celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością tak, aby osoby niepełnosprawne mogły samodzielnie korzystać z przysługujących im praw jako osobom pozbawionym wolności.

5. Traktowanie przez personel Zakładu

Z rozmów z osadzonymi wynika, że powszechną formą zwracania się funkcjonariuszy SW do skazanych jest forma „Ty”. Ponadto do przedstawicieli KMP dotarły sygnały, iż personel jednostki odnosi się do skazanych w sposób niewłaściwy (np. osoby w podeszłym wieku nazywając „dziadek”). W tym miejscu pracownicy Mechanizmu zaznaczają, iż taka praktyka jest niedopuszczalna i zalecają natychmiastowe odstępnie od niej. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż zgodnie z treścią przepisu art. 72§2 k.k.w. *funkcjonariusze i pracownicy zakładu karnego, w którym skazany przebywa, a także osoby kierujące jego pracą lub innymi zajęciami są, w zakresie wykonywanych przez nich czynności służbowych, przełożonymi skazanego.* Przepis ten kreuje między personelem jednostki a skazanymi relację podległości służbowej, a jej charakter powinien odzwierciedlać się np. w formie zwracania się przez personel Zakładu do skazanych. Ponadto w tym miejscu trzeba przywołać treść art. 4§1 zd. 1 k.k.w. *kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego.* Skracanie dystansu przez personel jednostki w kontekście podległości służbowej skazanych może stanowić i być odbierane przez samych osadzonych, jako naruszenie ich godności.

Analiza nagrań z monitoringu zastosowania środków przymusu bezpośredniego nie wzbudziła zastrzeżeń przedstawicieli KMP, poza uchybieniem ze strony funkcjonariuszy, którzy odnosili się do skazanego na „Ty” (co uwidoczniono na nagraniu z przedsiönka celi zabezpieczającej o godz. 13:52:45), zostało skomentowane powyżej.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji uzyskali od osadzonego [dane usunięto] informację, iż został pobity przez funkcjonariusza Służby Więziennej. Do zdarzenia, według relacji osadzonego, doszło dnia 3 stycznia br. na świetlicy

oddziału C-3. Wspomnianego dnia, w godzinach między obiadem a kolacją, po rozmowie z wychowawcą został zawołany przez oddziałowego do świetlicy, w której doszło do zdarzenia. Z relacji osadzonego wynika, że w trakcie bicia oddziałowy przykrył go materacami, aby nie zostawiać śladów po uderzeniu.. Na wniosek skazanego Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich złożył do Prokuratury Rejonowej w Strzelcach Opolskich zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. W dniu 24 marca 2014 r. do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęło postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa z dnia 14 marca 2014 r. Pracownicy KMP w kontekście sygnału świadczącego o niewłaściwym traktowaniu skazanych przez funkcjonariuszy pełniących służbę w Zakładzie, zalecają prewencyjnie, aby kierownictwo Zakładu zbadało atmosferę panującą pomiędzy osadzonymi a funkcjonariuszami SW pod kątem niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności, stosowania wobec nich przemocy fizycznej i werbalnej oraz podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie w przyszłości takich zgłoszeń.

Z uzyskanych przez przedstawicieli KMP informacji wynika, że od początku 2013 r. do dnia wizytacji nie zostało wszczęte żadne postępowanie sądowe prowadzone przeciwko funkcjonariuszom Zakładu.

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, że wśród spraw sądowych prowadzonych przeciwko Zakładowi Karnemu nr 1 w Strzelcach Opolskich z powództwa osób skazanych najwięcej dotyczyło przeludnienia i warunków bytowych. Na dzień 31 grudnia 2013 r. w toku były 34 sprawy sądowe, z tego 33 z nich dotyczyło warunków bytowych, 1 sprawa – nieprawidłowego leczenia oraz 1 sprawa – naruszenia dóbr osobistych. W dniu wizytacji prowadzone było przeciwko Zakładowi 15 spraw sądowych, wszystkie one dotyczyły przeludnienia i warunków bytowych.

Od początku 2013 r. do dnia wizytacji środki przymusu bezpośredniego (dalej: ś.p.b.) zastosowano dwukrotnie. W dniu 25 czerwca 2013 r. zastosowano ś.p.b. w postaci siły fizycznej (techniki obrony oraz obezwładnienia) w celu przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby. Natomiast w dniu 4 listopada 2013 r. zastosowano ś.p.b. w postaci siły fizycznej (technik: obezwładnienia, transportowych), kajdanek, celi zabezpieczającej. Przyczyną użycia wymienionych środków było udaremnienie ucieczki, wyegzekwowanie wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem, pokonanie czynnego oporu.

W 2013 r. w ZK nr 1 w Strzelcach Opolskich doszło do 25 zdarzeń nadzwyczajnych. Najczęściej występującymi zdarzeniami były: bójki lub pobicie pomiędzy osadzonymi (12 przypadków) oraz ujawnienie przedmiotu niebezpiecznego lub niedozwolonego (6 przypadków). Ponadto w 2013 r. na terenie jednostki nastąpił zgon osadzonego z przyczyn chorobowych oraz usiłowanie dokonania ucieczki przez osobę pozbawioną wolności. Pojedyncze przypadki dotyczyły m.in.: napaści na funkcjonariusza SW w trakcie wykonywania obowiązków służbowych, samowolne oddalenie się osoby pozbawionej wolności w trakcie pobytu poza terenem jednostki w systemie bez konwojenta.

W okresie od 1 stycznia 2013 r. do 31 grudnia 2013 r. zarejestrowano wpływ 259 skarg. Większość z nich dotyczyła kwestii związanych z niewłaściwym traktowaniem przez funkcjonariuszy, warunkami bytowymi, postępowaniem dyscyplinarnym, przepustkami i zwolnieniami na opuszczenie zakładu karnego. Wśród nich znajduje się 13 skarg rozpatrzonych pozytywnie. Natomiast w okresie od początku 2014 r. do dnia wizytacji zarejestrowano wpływ 19 skarg sporządzonych przez skazanych, w których większość dotyczyła niewłaściwego traktowania przez skazanych, opieki medycznej oraz warunków bytowych. Do czasu wizytacji żadna ze skarg nie została załatwiona pozytywnie.

6. Dyscyplinowanie

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, iż kary dyscyplinarne w 2013 r. były wymierzane łącznie 629 razy. Z kolei w okresie od początku 2014 r. do dnia wizytacji w jednostce wymierzono 32 kary dyscyplinarne. W 2013 r. do najczęściej stosowanych należały kary: nagany (275), udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą na okres do 3 miesięcy (164), pozbawienia możliwości otrzymywania paczek żywnościowych na okres do 3 miesięcy (65), umieszczenia w celi izolacyjnej na okres do 28 dni (54), pozbawienie możliwości dokonania zakupów wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy (39), pozbawienie możliwości korzystania z niektórych zajęć sportowych (10). Struktura kar wymierzanych w roku 2014 przedstawia się w następujący sposób: udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą na okres do 3 miesięcy (9), umieszczenia w celi izolacyjnej na okres do 28 dni (7), nagany (7), pozbawienia możliwości otrzymywania paczek żywnościowych na

okres do 3 miesięcy (5) oraz pozbawienie możliwości dokonania zakupów wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy (2).

Przedstawiciele KMP zapoznali się także z zestawieniem nagród zastosowanych wobec skazanych od początku 2013 r. do dnia wizytacji. Z przedstawionych pracownikom Mechanizmu informacji wynika, że w 2013 r. udzielono 8527 nagród, natomiast od początku 2014 r. do dnia wizytacji udzielono 442 nagrody. W 2013 r. najwięcej osób nagrodzonych zostało pochwałą (4027), zezwoleniem na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (1107 osób), zezwoleniem na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (867), zezwoleniem na dłuższe widzenie (640). Struktura przyznanych w 2014 r. nagród wygląda podobnie.

Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają funkcjonującą w Zakładzie Karnym praktykę nagradzania osadzonych. Perspektywa otrzymania nagrody stanowić może dla skazanych dodatkową zachętę do pracy nad zmianą swojej postawy na społecznie aprobowaną.

Wątpliwości przedstawicieli Mechanizmu wzbudził zapis zawarty w § 13 ust. 6 Zarządzenia Nr 28/2013 Dyrektora Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich z dnia 2 kwietnia 2013 r. ustalający Porządek wewnętrzny w oddziałach penitencjarnych Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich (dalej: Porządek wewnętrzny), z którego wynika zakaz biegania podczas spaceru. W związku z zakazem biegania wizytujący proszą dyrektora o informację o przyczynę jego wprowadzenia.

7. Prawo do informacji

Dokumentami regulującymi prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest Porządek wewnętrzny. Jego treść była dwukrotnie zmieniana. Zdaniem przedstawicieli KMP należy stworzyć jednolity tekst Porządku wewnętrznego obejmujący zmiany, o których mowa jest w zmienionych załącznikach, tak aby jego interpretacja nie stwarzała osobom pozbawionym wolności niepotrzebnych utrudnień.

Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w poszczególnych celach mieszkalnych. Na ścianach korytarzy wywieszono zostały adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka.

Zgromadzone w bibliotece kodeksy karne wykonawcze były nieaktualne, obejmowały bowiem stan prawny na 2012 r. Zgodnie z przekazanymi wizytującym

informacjami, osadzeni mają możliwość na miejscu skorzystać z dostępu o elektronicznych wersji aktualnych kodeksów. Jeden z osadzonych wskazał, iż siedząc przed komputerem nie zdąży odnaleźć wszystkich istotnych dla niego informacji. W opinii przedstawicieli KMP niezwykle istotne jest umożliwienie skazanym niczym nieskrępowanego dostępu do aktualnych aktów prawnych, w szczególności prawno-karnych. Z tego też względu należy uznać, iż udostępnianie kodeksów w formie elektronicznej w bibliotece nie czyni zadość tym postulatami. Pracownicy Mechanizmu zalecają wobec tego zapewnienie dostępu do aktualnie obowiązujących aktów prawnych.

Z rozmów z osadzonymi wynika, iż w jednostce nie jest rozpowszechniana wiedza na temat wyroków TK oraz ETPCz dotycząca różnych aspektów odbywania kary pozbawienia wolności. Przedstawiciele KMP zalecają udostępnianie skazanym wiedzy na ten temat. Potrzeba informowania osadzonych w tym zakresie została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku prowadzonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji na ten temat otrzymano informację, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania, aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie, we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej, przekazywać zainteresowanym. Warto podkreślić, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej.

Zgodnie z postanowieniem § 21 ust. 1 Porządku wewnętrznego *dyrektor oraz osoby przez niego upoważnione przyjmują skazanych za pośrednictwem właściwych przełożonych, od poniedziałku do piątku, w godzinach: 8:00 – 15:00*. Natomiast w myśl postanowienia § 21 ust. 4 *osadzony zgłaszający potrzebę rozmowy z wychowawcą, przyjmowany jest w dniu zgłoszenia, w godzinach pracy właściwego wychowawcy*. Należy w tym miejscu powołać się na zalecenie dotyczące usunięcia nieprawidłowości lub usprawnienia funkcjonowania jednostki kontrolowanej nr 2, zawarte w

sprawozdaniu z kontroli Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej z dnia 4 kwietnia 2013 r. Zgodnie z jego treścią zalecono rozważenie wprowadzenia drugiego popołudniowego dyżuru wychowawcy w tygodniu. Zalecenie to wynika z potrzeby zapewnienia możliwości kontaktowania się z wychowawcą przez skazanych pracujących. Delegaci Mechanizmu zgadzają się, iż istotne jest zapewnienie skazanym pracującym zarówno możliwości bezpośredniego spotkania się i rozmowy z wychowawcą, jak i kierownictwem Zakładu. Przedstawiciele KMP proszą o informację na temat realizacji wydanego przez OISW zalecenia.

a) Prawo do informacji skazanych cudzoziemców

Zagadnieniem, na jaki przedstawiciele KMP zwrócili uwagę, jest kwestia zagwarantowania prawa do informacji cudzoziemcom nieposługującym się językiem polskim, którzy zostali tymczasowo aresztowani lub odbywają karę pozbawienia wolności w jednostce. Pracownik Mechanizmu rozmawiał ze skazanymi – obywatelami Wietnamu, którzy nie potrafili porozumieć się w języku polskim, ponadto z trudnością posługiwali się językiem angielskim w stopniu komunikatywnym. Ich kontakt z personelem jednostki, a co za tym idzie codzienne funkcjonowanie w Zakładzie, jest bardzo utrudnione. Wątpliwości pracowników Mechanizmu budzi język, w jakim przeprowadza się rozmowę wstępną z cudzoziemcem nieposługującym się językiem polskim lub innymi językami, którymi władają pracownicy Zakładu. Ponadto analiza akt osobowych wykazała, że znajdują się w nich oświadczenia w języku polskim podpisane przez osadzonych, które dotyczyły m.in. potwierdzenia zapoznania z regulaminem odbywania kary pozbawienia wolności. Zdaniem przedstawicieli KMP opisana powyżej sytuacja jest absolutnie niedopuszczalna.

W opinii pracowników Mechanizmu przepis art. 101 k.k.w. należy traktować priorytetowo w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności. Zgodnie z jego treścią *skazanego po osadzeniu w zakładzie karnym należy bezzwłocznie poinformować o przysługujących mu prawach i ciężących na nim obowiązkach, a zwłaszcza umożliwić mu zapoznanie się z przepisami niniejszego kodeksu i regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, oraz poddać odpowiednim badaniom lekarskim i zabiegom sanitarnym.* W przypadku cudzoziemców szczególne znaczenie ma Zalecenie 30.1 Zaleceń Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł

Więziennych (Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, dalej: Zalecenia Komitetu) *w momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym.* Co więcej, zgodnie z Zaleceniem 30.2 Zaleceń Komitetu *więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji.* Warto podnieść, iż także ETPCz zajmując się cudzoziemcami odbywającymi karę pozbawienia wolności, w sprawie Diallo przeciwko Szwecji (skarga nr 13205/07, wyrok z dnia 5 stycznia 2007 roku) zaznaczył, że *cudzoziemcom należy zapewnić pomoc tłumacza od chwili pierwszego przesłuchania, chyba że istnieją poważne przyczyny, aby to prawo ograniczyć.* Pracownicy Mechanizmu zalecają, aby rozmowa wstępna odbywała się przy obecności tłumacza, a wszelkie informacje dotyczące praw i obowiązków więźniów, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności były przekazywane skazanym w języku dla nich zrozumiałym np. za pośrednictwem tłumacza, a następnie odnotowywane w dokumentacji skazanego, w jakim języku został on poinformowany o swoich prawach. Ponadto pracownicy Mechanizmu zalecają, by przekazać skazanym tłumaczenia na zrozumiały dla nich język wymienionych informacji, tak aby mieli oni do nich stały dostęp, co powinno zostać pokwitowane podpisem osadzonego. Niezwykle istotne jest także udostępnienie cudzoziemcom aktów prawnych w zrozumiałym dla nich języku.

Ponadto reprezentanci Mechanizmu zalecają, przekazanie skazanym tłumaczenia wymienionych informacji, tak aby mieli oni do nich stały dostęp w zrozumiałym dla nich języku. Należy też zadbać, by podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia były tłumaczone na język dla nich zrozumiały.

Podobne zalecenie należy sformułować w stosunku do skarg pisanych przez cudzoziemca lub decyzji w sprawie osadzonego cudzoziemca, np. wniosku dyscyplinarnego, czy decyzji w sprawie rozpatrzenia skargi. Zdaniem przedstawicieli KMP, skargi osadzonych nieposługujących się językiem polskim powinny być przyjmowane przez administrację jednostki w języku, którym się posługuje, a następnie tłumaczone na język polski. Natomiast decyzje wydane w języku polskim powinny być tłumaczone na język obcy, gdyż tylko w takim wypadku istnieje gwarancja, iż skazany dowie się o możliwości odwołania się od tej decyzji.

Z dokumentacji zawartej w aktach osobowych wynikało, iż o ich osadzeniu w Zakładzie został poinformowany odpowiedni urząd dyplomatyczno-konsularny. Jednakże sami skazani nie wiedzieli, jak mogą się skontaktować ze swoim przedstawicielem placówki dyplomatycznej. Odpowiednią informację personel Zakładu przekazał skazanym na wyraźną prośbę ze strony wizytujących. W tym miejscu należy przytoczyć Zalecenie nr 37.1 Zaleceń Komitetu, które stanowi, że *więźniów cudzoziemców informuje się bezzwłocznie o prawie do kontaktu na życzenie oraz otrzymania pomocy w kontaktowaniu się ze służbami dyplomatycznymi lub konsularnymi ich państwa*. W przypadku osób pozbawionych wolności, którzy nie mają swoich przedstawicielstw znajduje zastosowanie Zalecenia nr 37.2 Zaleceń Komitetu *37.2 więźniom obywatelom państw, które nie mają przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego w danym kraju oraz uchodźcom lub bezpaństwowcom, stwarza się podobne ułatwienia w nawiązaniu kontaktu z przedstawicielstwami dyplomatycznymi państwa, które reprezentuje ich interesy, albo z każdym innym organem krajowym lub międzynarodowym, którego zadaniem jest bronić interesów takich osób*.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Widzenia z osobami odwiedzającymi odbywają się w salach widzeń: sali widzeń dozorowych, sali widzeń bez osoby dozorującej oraz sali ze stanowiskami do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą, natomiast w pomieszczeniu służącym do realizacji nagrody wynikającej z art. 138 ust. 1 pkt. 3 k.k.w. do udzielania tzw. widzenia intymnego w czasie wizytacji trwały prace wykończeniowe.

W pierwszej z nich znajduje się skromny kącik dla dzieci. Brakuje w nim jednak zabawek. Przedstawiciele KMP zalecają wyposażyć kącik dla dzieci w odpowiednie zabawki, gry i książeczki, z których małoletni będą mogli korzystać podczas odwiedzin. Nagroda w postaci zezwolenia na widzenie bez osoby dozorującej (art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w.) realizowana jest w pomieszczeniu wyposażonym w krzesła i stół. W pomieszczeniu przeznaczonym do widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą, poszczególne stanowiska są zorganizowane w taki sposób, że odwiedzających od skazanych dzieli pleksa. Każde stanowisko wyposażone jest w zestaw służący do komunikowania się skazanego z odwiedzającymi.

Zgodnie z postanowieniami Porządku wewnętrznego dotyczącego zarówno osób pozbawionych wolności odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego, jak i półotwartego, widzenia udzielane są w następujące dni tygodnia: piątki, soboty (oprócz każdej pierwszej soboty danego miesiąca) oraz niedziele w godzinach od 8:00 do 15:15.

Zdaniem przedstawicieli KMP brakuje w postanowieniach Porządku wewnętrznego zapisów dotyczących widzeń w czasie kilku najważniejszych dla obrządku rzymskokatolickiego dni świątecznych, które zazwyczaj są także świętami państwowymi (np. poniedziałek Wielkanocny lub święta ruchome np. Święto Trzech Króli). Pracownicy Mechanizmu zwracają uwagę, że bliskość w rodzinach utrzymywana jest między innymi dzięki podtrzymywaniu zwyczaju spotkań w określone dni w roku. Nadto, osoby pracujące mają w te dni, ze względu na zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy, niejednokrotnie rzadką szansę na dotarcie do niemieszkających w pobliżu członków rodzin. Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym zostało uznane za jeden z najważniejszych elementów oddziaływania na skazanych (art. 67 § 3 k.k.w.). Inspirowanie kontaktów skazanych z osobami najbliższym jest jednym z podstawowych elementów oddziaływań penitencjarnych [§ 7 ust. 2 pkt 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469)]. W tej mierze warto również przywołać Europejskie Reguły Więzienne: *władze więzienne winny pomagać więźniom w utrzymaniu odpowiedniego kontaktu ze światem zewnętrznym oraz zapewniać im w tym celu odpowiednie wsparcie materialne* (Reguła 24.1). Warto w tym miejscu przywołać orzeczenie ETPCz, z którego wynika, iż *osoba pozbawiona wolności ma prawo wymagać od władz penitencjarnych poszanowania jego życia rodzinnego, a więc wspomagania go w utrzymywaniu kontaktu ze swoją najbliższą rodziną* (sprawa Messina przeciwko Republice Włoskiej, skarga nr 25498/94, wyrok z dnia 28 września 2000 roku). Mając na uwadze fakt, iż w wizytowanych przez przedstawicieli KMP jednostkach penitencjarnych kwestia odwiedzin w święta uregulowana jest w różnorodny sposób, Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z prośbą o ujednoczenie zasad udzielania widzeń w dni ustawowo wolne od pracy. W odpowiedzi z dnia 25 kwietnia 2013 r. Dyrektor Generalny Służby Więziennej w konkluzji wskazał, że wystosuje do dyrektorów jednostek penitencjarnych polecenie wyznaczenia w porządkach wewnętrznych dni widzeń, które

będą realizowane w ważne dni świąteczne, niezależnie od obrządku oraz pozostałe dni wolne od pracy.

9. Prawo do ochrony zdrowia

W Ambulatorium zatrudnionych jest 9 lekarzy, którzy pracują na umowę o pracę. Lekarz będący kierownikiem Ambulatorium jest funkcjonariuszem Służby Więziennej, natomiast pozostali medycy zatrudnieni zostali na częściach etatu. Ponadto w Zakładzie przyjmują lekarze współpracujący z jednostką w ramach umowy cywilnoprawnej. Reprezentują oni następujące specjalności: interna, anestezjologia i intensywne terapia, psychiatra, okulista, laryngologia, pulmonologia, dermatologia, ortopedia, chirurgia ogólna, stomatologia, medycyna ratunkowa oraz radiologia. W zakładzie zatrudnionych jest 6 pielęgniarek. Zgodnie z uzyskanymi przez wizytujących informacjami, Ambulatorium pracuje w godzinach 7:00 – 17:45. Według kierownika ZOZ przy ZK nr 1 w Strzelcach Opolskich w czasie wizytacji nie było braków kadrowych.

Jak wynika z prowadzonych ze skazanymi rozmów, czas oczekiwania na wizytę lekarską jest krótki w przypadku lekarzy pierwszego kontaktu, natomiast specjaliści przyjmują systematycznie realizując swój tygodniowy dyżur, a wizyty lekarskie osadzonych odbywają się zgodnie z zapisami. Jeśli skazany nie dostanie się do specjalisty podczas najbliższego dyżuru, zostanie przyjęty podczas kolejnego. Pojedyncze sygnały odebrane od skazanych wskazywały, iż do specjalisty trzeba czekać ok. miesiąca czasu.

Ambulatorium ZK nr 1 w Strzelcach Opolskich składa się z kompleksu głównego, znajdującego się w pawilonie A, w skład którego wchodzi: gabinet kierownika, gabinet zabiegowy (wyposażony w defibrylator, ambu, torbę reanimacyjną), gabinet stomatologiczny, pracownia RTG, magazyn leków, celę dla chorych, celę dla osób z niepełnosprawnością, izolatkę oraz pozostałych pomieszczeń administracyjno-socjalnych. Ponadto na terenie każdego pawilonu wydzielono odrębne ambulatorium doraźne.

Zasadą obowiązującą w jednostce jest obecność funkcjonariusza Służby Więziennej niewykonywającego zawodu medycznego podczas badania lekarskiego odbywających się zarówno na terenie Zakładu, jak i w podmiotach leczniczych znajdujących się poza nim. Zasada ta obowiązuje zarówno wobec osadzonych

odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego i półotwartego. Przedstawiciele KMP przypominają, iż zgodnie z przepisem art. 115§8 k.k.w. udzielanie świadczeń medycznych skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego – co do zasady – powinno odbywać się pod nieobecność osób trzecich. Wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, gdy osoba wykonująca świadczenie zdrowotne złoży wniosek uzasadniony obawą o bezpieczeństwo, w którym zażąda obecności funkcjonariusza SW. Natomiast w odniesieniu do art. 115§7 k.k.w., zgodnie z którym świadczenia medyczne udzielane skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, należy w tym miejscu przytoczyć sentencję wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r. Zgodnie z nią art. 115§7 zd. 1 k.k.w. jest niezgodne z art. 47 w związku z art. 31. ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przez to, że nakazuje obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego podczas udzielania świadczenia zdrowotnego również osobom pozbawionym wolności, co do których nie jest to konieczne, a także nie określa przesłanek uzasadniających odstępianie od tego nakazu¹. Należy przypomnieć, iż obecność osoby niewykonującej zawodu medycznego podczas badania lekarskiego godzi w prawo do prywatności i jednocześnie stanowi naruszenie tajemnicy lekarskiej. Co więcej, standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu).

W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają, aby świadczenia medyczne udzielane skazanym odbywały się bez udziału osób trzecich, a obecność funkcjonariuszy SW niewykonujących zawodu medycznego podczas badania lekarskiego była ograniczona do wyjątkowych przypadków, kiedy takiej asysty ze względów bezpieczeństwa wyraźnie zażąda personel medyczny.

¹ Patrz: <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/wyroki/art/6723-zasady-udzielania-swiadczen-zdrowotnych-skazanym-odbywajacym-kare-pozbawienia-wolnosc/>, dostęp z dnia: 26 lutego 2014 r.

W ocenie przedstawicieli KMP bardzo trudna jest sytuacja więźniów – cudzoziemców, którzy nie posługują się językiem obcym w stopniu, który pozwoliłby im na swobodną komunikację z personelem medycznym. Jeden ze skazanych – obywatel Rumunii – powiedział przedstawicielowi KMP, że na badanie lekarskie idzie ze współosadzonym, który pełni funkcję tłumacza. Jednak jak przyznał, stanowi to dla niego uciążliwość i powoduje ogromne skrępowanie, ponieważ podczas badania lekarskiego często ujawniane są najintymniejsze szczegóły jego zdrowia. Natomiast inny skazany (obywatel Wietnamu), z którym rozmawiał przedstawiciel KMP, wyznał, że ma bardzo ograniczone możliwości porozumieć się z lekarzem.

W przypadkach analogicznych do opisanych powyżej braku możliwości komunikacji skazanego z personelem medycznym niweczy realizację prawa do ochrony zdrowia osadzonych cudzoziemców. W opinii pracowników Mechanizmu, jedynym rozwiązaniem gwarantującym objęcie opieką medyczną również cudzoziemców nieposługujących się językiem polskim lub innym językiem obcym na poziomie zrozumiałym dla personelu medycznego jednostki jest zapewnienie obecności tłumacza w związku z udzielaniem takiemu skazanemu świadczenia medycznego.

Jeden z rozmówców wskazał, iż w Zakładzie nie ma on możliwości wykonywać ćwiczeń rehabilitacyjnych, mimo że takie jest zalecenie medyczne. W tym miejscu przedstawiciele KMP proszą dyrektora jednostki o informacje na temat dostępu przez skazanych do usług rehabilitacyjnych.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe

Wśród inicjatyw realizowanych w jednostce można wymienić: wydawanie od 2002 r. miesięcznika więziennego *Strzelecka Jedyńka*, działalność zespołu *Red House* zapoczątkowaną w 2012 r., spotkania grupy teatralnej *Antrakt*. Ponadto szczególnie uzdolnieni osadzeni mają szansę uczestniczyć w działalności kół zainteresowań: dekoratorskiego, introligatorskiego, muzycznego, teatralnego, fotograficznego oraz sportowego.

W jednostce organizowane są różnego rodzaju wydarzenia kulturalne. W 2013 r. zorganizowano 46 imprez m.in.: spotkanie rodzinne w kaplicy zakładowej, rozgrywki sportowe, koncerty, pielgrzymki do Zakopanego i Kotliny Kłodzkiej, spektakl teatralny, spotkania z ciekawymi ludźmi.

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, że księgozbiór biblioteki zakładowej liczy ponad 15 tys. egzemplarzy. W zeszłym roku udało się pozyskać bezpłatnie książki w ramach akcji wysyłania próśb o wsparcie do wydawnictw.

11. Oddziaływania resocjalizacyjne

Zakład Karny oferuje skazanym możliwość uczestnictwa w programach readaptacji na zasadach dobrowolności. Na szczególne podkreślenie zasługuje autorski program readaptacyjny opracowany przez funkcjonariuszy pracujących w jednostce. Zapotrzebowanie na poszczególne formy oddziaływań jest na bieżąco monitorowane i uwzględnianie przy opracowywaniu corocznych harmonogramów realizacji.

Jak wynika z przedstawionej wizytującym dokumentacji, w 2013 r. 88 przeprowadzonych na terenie Zakładu programów ukończyło 894 absolwentów. Wśród propozycji realizowanych zajęć znalazło się 16 różnych tematów zajęć m.in.: *Mama tata i ja* – program z zakresu integracji rodzin, *Alternatywa* – profilaktyka przeciw alkoholowa i przeciw narkotykowa, *Aktywizacja Zawodowa* – promocja zatrudnienia, *I ty możesz uratować życie* – nauka udzielania pierwszej pomocy, czy *Otwórz pięć podaj dłoń* – skierowany do sprawców przestępstw z użyciem przemocy.

Warto w tym miejscu podkreślić, że w jednostce opracowano specjalny system kwalifikacji skazanych na poszczególne programy readaptacyjne, pozwalający skierować osadzonych na zajęcia w zależności od indywidualnych potrzeb.

12. Zatrudnienie

Na 2014 r. Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Opolu przydzielił 33 etaty z przeznaczeniem do wykorzystania przy zatrudnianiu osadzonych do prac pomocniczych i porządkowych wykonywanych na rzecz jednostki.

Warto w tym miejscu podkreślić, że skazani mają możliwość podejmować prace odpłatne, najliczniejsza grupa z nich znalazła zatrudnienie odpłatne w przywieziennym Przedsiębiorstwie Państwowym PPO.

Wśród podmiotów, z którymi kierownictwo Zakładu podpisało porozumienie w zakresie świadczenia na ich rzecz pracy przez skazanych można wymienić m.in.: Publiczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Szymiszowie, Powiat Strzelecki, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 1 w Strzelcach Opolskich, gmina Strzelce Opolskie, Przedszkole Publiczne nr 9 w Strzelcach Opolskich.

Na dzień 7 lutego 2014 r. zatrudnionych odpłatnie było 245 osadzonych, w tym: w przywieziennych przedsiębiorstwach przemysłowych – 207 osób, u kontrahentów zewnętrznych – 3, natomiast przy pracach porządkowych i pomocniczych wykonywanych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej – 35 osadzonych. We wskazanym okresie zatrudnionych nieodpłatnie było 182 skazanych, w tym: prace publiczne wykonywało 8 osób, prace na cele charytatywne wykonywało 5 osób, a przy pracach porządkowych i pomocniczych wykonywanych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej – 166 osadzonych.

W Zakładzie w 2013 r. przeprowadzano trzy kursy zawodowe: dwa kwalifikujące na spawacza metodą TIG (wzięło w nich udział 26 skazanych), natomiast jeden kwalifikujący na spawacza metodą MAG (13 skazanych).

13. Prawo do praktyk religijnych

Skazani wyznania rzymsko – katolickiego mają możliwość uczestnictwa w odbywających się w soboty i niedziele oraz święta mszach świętych. Ponadto zatrudniony w ZK nr 2 w Strzelcach Opolskich, a realizujący posługi kapłańskie w Zakładzie ksiądz stara się zaktywizować osadzonych. Organizuje dla nich spotkania grupy katechetycznej, spotkania religijne, a także zajęcia o charakterze kulturalno-oświatowym. Warto dodać, że zarówno podczas rozmów indywidualnych jak i rozmów z osadzonymi w wizytowanych celach, skazani bardzo chwalili aktywność księdza i nie przedstawiali uwag w zakresie realizacji przez nich prawa do praktyk religijnych.

Na terenie jednostki znajduje się kaplica, pozwalająca pomieścić jednorazowo ok. 100 osób. Ponadto w czasie wizytacji trwały prace remontowe mające na celu przygotowanie do użytku małej salki przeznaczonej na odbywanie spotkań skazanych z przedstawicielami związków wyznaniowych.

Poza działalnością księdza kościoła katolickiego i prawosławnego, odbywają się regularne spotkania: Kościoła Zielonoświątkowego, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, Towarzystwa Biblijnego „Strażnica” Wyznania Świadców Jehowy, Stowarzyszenia Gedeonitów oraz Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Dyrektorowi Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich:

- 1.1.** zbadanie atmosfery panującej pomiędzy osadzonymi a funkcjonariuszami SW pod kątem niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności, stosowania wobec nich przemocy fizycznej, a następnie przedstawienie pracownikom KMP wniosków;
- 1.2.** wyeliminowanie praktyki niewłaściwego zwracania się do skazanych;
- 1.3.** zapewnienie udzielania świadczeń medycznych skazanym bez udziału osób trzecich oraz ograniczenie obecności funkcjonariuszy SW niewykonujących zawodu medycznego podczas badania lekarskiego do wyjątkowych przypadków, kiedy takiej asysty ze względów bezpieczeństwa wyraźnie zażąda personel medyczny;
- 1.4.** zapewnienie obecności tłumacza w związku z udzielaniem skazanemu cudzoziemcowi nieposługującemu się językiem polskim świadczenia medycznego;
- 1.5.** zapewnienie cudzoziemcom nieposługującym się językiem polskim realizacji prawa do informacji, zgodnie z pkt 7a Raportu;
- 1.6.** podjęcie działań w kierunku zapewnienie dostępu do ciepłej wody w każdej z cel;
- 1.7.** zorganizowanie celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością tak, aby osoby niepełnosprawne mogły samodzielnie korzystać z przysługujących im praw;
- 1.8.** pełne zabudowanie kąpoków sanitarnych lub przekształcenie cel mieszkalnych z niezabudowanymi kąpokami sanitarnymi w cele jednoosobowe;
- 1.9.** wydzielenie odrębnych stanowisk prysznicowych w łazniach;
- 1.10.** wyposażenie piętrowych łóżek koszarowych w drabinki i barierki ograniczające przed upadkiem;
- 1.11.** przeprowadzenie remontów cel mieszkalnych i kąpoków sanitarnych obejmujących ich wymalowanie, uzupełnienie braków w posadzkach, naprawienie stolarki okiennej i drzwi do kąpoków sanitarnych oraz usunięcie zacieków na suficie;
- 1.12.** wyposażenie kąpoka dla dzieci w odpowiednie zabawki, gry i książeczki, z których małoletni będą mogli korzystać podczas odwiedzin;
- 1.13.** zapewnienie większej liczby psychologów, by mogli oni w pełni realizować powierzone zadania i programy;
- 1.14.** zapewnienie skazanym możliwości odbywania widzeń także w święta;

1.15. wykonania zadania fragmentu pola spacerowego przeznaczonego dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego, tak by osadzeni mogli z nich korzystać również w trakcie opadów;

1.16. zapewnienie skazanym dostępu do aktualnie obowiązujących aktów prawnych, w szczególności prawnych oraz wyroków TK i ETPCz dotyczących różnych aspektów odbywania kary pozbawienia wolności;

1.17. przeprowadzenie szkoleń funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej mających codzienny, bezpośredni kontakt z osadzonymi dotyczących praw człowieka i międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności;

1.18. ujednoczenie tekstu porządku wewnętrznego obowiązującego w jednostce.

2. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Opolu:

2.1. przekazanie środków na przeprowadzenie niezbędnych remontów oraz zrealizowanie rekomendacji zawartych w punktach 1.6 – 1.12. oraz 1.17;

2.2. przeznaczenie środków finansowych na zapewnienie większej liczby psychologów.